

Boekrecensies

Lak aan conventies

Geoffrey C. Ward, *Unforgivable Blackness. The Rise and Fall of Jack Johnson* (Pimlico, Londen etc., 2006). 492 p., ill., lit.opg., reg. Paperback editie. ISBN: 0-7126-0977-6. € 17,10. Oorspronkelijke uitgave: Knopf, 2004.

Wilfred van Buuren

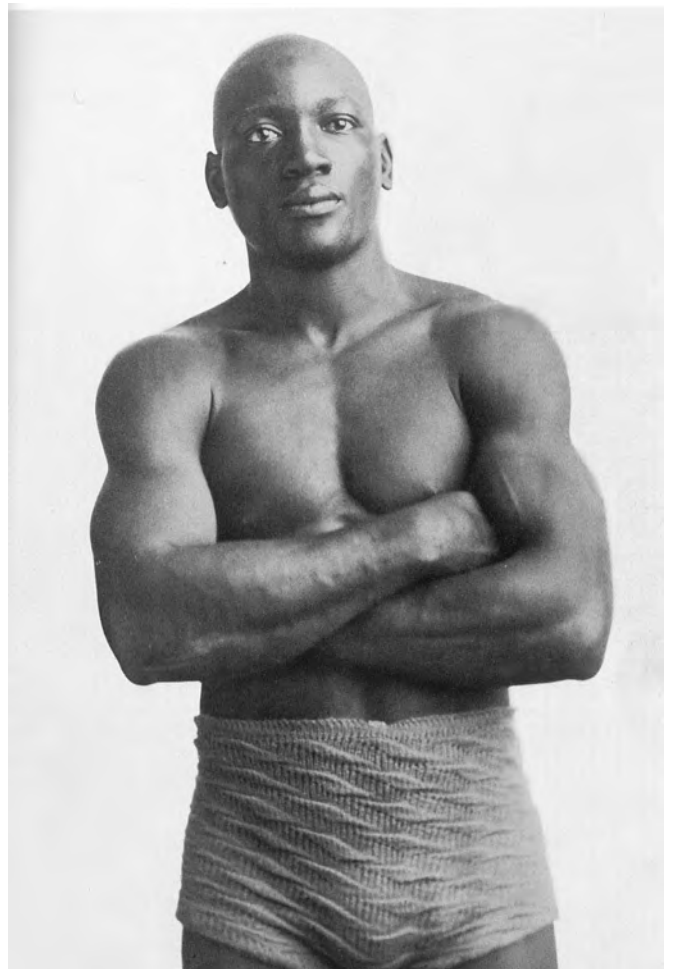
Op het eerste gezicht volgt dit boek een bekend stramien: arme sloeber wordt met vallen en opstaan sportkampioen en rijk en beroemd. Verliest vervolgens zijn titel, verdwijnt uit de publiciteit en raakt zijn geld kwijt. Klopt allemaal. Bovendien is het verhaal van Jack Johnson al vaker beschreven.¹ Dus waarom aandacht voor deze biografie? Bij nader inzien blijkt het boek de moeite meer dan waard: een meeslepend verhaal met saillante details over een bijzonder mens en sportman. Maar vooral de moeite waard vanwege de verwevenheid van sportieve geschiedenis met sociale en raciale geschiedenis.

Toen Jackie Robinson kort na de Tweede Wereldoorlog een contract tekende bij de Brooklyn Dodgers, was dat een belangrijk moment in de Amerikaanse sportgeschiedenis.² Een zwarte speler in het professionele blanke honkbal betekende een doorbraak in de rassenscheiding van de Amerikaanse sport. Toch was Robinson zeker niet de eerste zwarte profhonkballer in een blank topteam. Minder bekend is dat ruim zeventig jaar eerder al, in 1872, 'Bud' Fowler de eerste zwarte professionele honkballspeler was. En tien jaar later speelden circa dertig Afro-Amerikanen voor blanke profteams.

In de negentiende eeuw was segregatie in de Amerikaanse sport niet absoluut. Vooral in takken van sport die al vroeg gecommmercialiseerd waren, zoals boksen, wielrennen en paardensport, was het voor talentvolle gekleurde sporters mogelijk om met sport een bestaan op te bouwen. Je had bijvoorbeeld Tom Molineaux, een slaaf uit Virginia met de bijnaam Black Ajax, die door het boksen zijn vrijlating wist te bewerkstelligen en naar Engeland trok. Daar vocht hij in 1810 tegen de toenmalige blanke kampioen vuistvechten Tom Cribb. (Molineaux verloor). 'Major' Taylor was een neger en een uitmuntende wielrenner die in 1899

wereldkampioen op de sprint werd. Bij paardenraces waren zwarte jockeys zelfs lange tijd dominant.

Aan het eind van de negentiende eeuw ontstonden in de Amerikaanse samenleving nieuwe hardnekkige vormen van rassendiscriminatie. Terwijl de sport moderniseerde, nam discriminatie toe. Segregatie, ook in de sport, werd de norm. In het honkbal verdwenen de gekleurde spelers uit de Major League, er ontstonden aparte 'Negro Leagues' en zelfs bij de paardenrennen waren zwarte jockeys niet meer welkom. In het boksen lag de zaak gecompliceerder. Bij de lichtgewicht had je zwarte kampioenen. In het zwaargewicht was het gebruikelijk voor blanke bokkers om aan het begin van hun loopbaan tegen negers te vechten, maar 'to draw the colour line' – dat wil zeggen zwarte bokkers te ontlopen – zodra ze als pugilist faam hadden verworven. Wanneer een blanke bokser verloor van een gekleurde dan werd verondersteld dat de blan-

ke daardoor schande over zichzelf en zijn ras af riep. Daarom weigerden blanke wereldkampioenen in het zwaargewicht om zwarte boksers in de ring te treffen zolang ze de titel in hun bezit hadden. Ook Jack Johnson kreeg hiermee te maken.

Arthur Jack Johnson werd geboren in Galveston, Texas in 1878. Zijn beide ouders waren voormalige slaven. Als oudste zoon kreeg hij alle aandacht binnen het gezin. In de loop der jaren zou hij overal in het middelpunt van de belangstelling komen te staan. Vanaf 1900 begon hij met succes te boksen tegen zwarte en blanke opponenten. Zijn stijl was vergelijkbaar met die van Mohammed Ali: de tegenstander ontwijken en uitputten om die vervolgens neer te slaan. Hij was het type van de 'counterpuncher'. Ondanks zijn bokssuccessen moest Johnson de blanke wereldkampioen letterlijk over de hele wereld volgen – naar Engeland, Ierland, Frankrijk en Australië – voordat hij zijn titelgevecht kreeg. Eind 1908 was het uiteindelijk zover. De uitkomst van de strijd in Sydney was een sensatie binnen de sportwereld en daarbuiten. Johnson versloeg de blanke wereldkampioen Tommy Burns na 14 ronden. Voor het eerst in de geschiedenis van het boksen was een neger wereldkampioen zwaargewicht.

Unforgivable Blackness. The Rise and Fall of Jack Johnson is sterk, omdat het zowel een portret van Johnson zelf als van zijn tijd geeft. Het boek staat daarmee in een traditie. De afgelopen tien jaar zijn vooral in de Verenigde Staten een aantal goede boeken over bokskampioenen verschenen met ruime aandacht voor de historische en maatschappelijke context.³ Die context is bij de levensbeschrijving van Johnson onontbeerlijk. Als kampioen zwaargewicht werd hij dankzij de media tegelijk de meest beroemde en de meest beruchte neger van zijn tijd. De kampioen had de gewoonte om (mannelijke) journalisten uit te nodigen om hem te komen bewonderen terwijl hij naakt baadde en om zijn gespierde lijf door hen aan te laten raken. Johnson was extreem narcistisch. Hij was een knappe, intelligente en gecultiveerde persoon die viool speelde en van opera hield en tegelijk het prototype van de patser: met een bontjas tot op de enkel, veel blingbling en dure sportwagens in opzichtige kleuren.

Het toppunt van zijn sportieve roem was in 1910 toen hij 'the Great White Hope' Jim Jeffries ver-

sloeg. De raciale repercussies van dit sportevenement waren enorm. Zwarten gingen de straat op om de overwinning van hun held te vieren, blanken waren verbit- terd over de nederlaag van hun Jeffries. Rellen braken uit in de V.S. "No event yielded such widespread racial violence until the assassination of Dr. Martin Luther King Jr., fifty-eight years later." In totaal vielen er 26 doden door de rellen en honderden gewonden, waar- van de meesten negers.

Auteur Geoffrey Ward besteed in zijn boek evenveel aandacht aan de opkomst als aan de neergang van Johnson. Die neergang kwam snel na 1910. Johnson had lak aan sociale conventies. Wat blanken (en ook veel negers trouwens) woedend maakte, waren zijn verhoudingen met blanke vrouwen. Gedurende zijn turbulente leven had Johnson verhoudingen met allerlei blanke vrouwen, van prostituees tot rijke dames. Driemaal trouwde hij met een blanke vrouw. In 1913 werd hij vervolgd op grond van de Mann-wet. Hoewel de wet bedoeld was om vrouwenhandel tegen te gaan en niet gericht was tegen gemengde huwelijken, slaagden Johnsons vijanden erin hem met bevooroordeelde getuigenissen veroordeeld te krijgen tot een gevangenisstraf van 1 jaar en 1 dag. Johnson vluchtte met zijn echtgenote naar Europa. Uiteindelijk, diep in de schulden, verloor Johnson zijn titel in 1915 aan Jess Willard en meldde hij zich vrijwillig bij de Amerikaanse autoriteiten om zijn straf uit te zitten. Het zou 22 jaar duren totdat een gekleurde bokser opnieuw de kans kreeg om wereldkampioen bij de zwaargewichten te worden: Joe Louis.⁴ Johnson bleef overigens een trotse man die tot op hoge leeftijd sparde met jonge boksers en voor geld optrad in theaters. Zijn dood was in stijl. In 1946 raakte hij bij hoge snelheid met zijn open sportwagen van de weg, knalde tegen een boom en was op slag dood.

¹ Eerdere serieuze studies over Johnson zijn bijvoorbeeld: Denzil Batchelor, *Jack Johnson and His Times* (1956), Al-Tony Gilmore, *Bad Nigger! The National Impact of Jack Johnson* (1975) en Randy Roberts, *Papa Jack. Jack Johnson and the Era of White Hopes* (1983). Deels over Johnson gaat: Thomas R. Hietala, *The Fight of the century. Jack Johnson, Joe Louis and the Struggle for Racial Equality* (2002). In Nederland schreef Ed van Opzeeland een hoofdstuk over Johnson in: *Koningen van de bokssport. De geschiedenis van de zwaargewichttitel deel 1* (2^e druk, 1975).

² De literatuur over raciale aspecten van de Amerikaanse sportgeschiedenis is enorm. Een goede introductie geeft het artikel van Othello Harris, 'The Rise of Black Athletes in the USA', in: Jim Riordan & Arnd Krüger (eds.), *The International Politics of Sport in the 20th Century* (1999), p. 150-176.

³ Enkele recente voorbeelden: David Margolick, *Beyond Glory. Joe Louis vs. Max Schmeling, and a World on the Brink* (2005), Nick Tosches, *The Devil and Sonny Liston* (2000), Roger Kahn, *A Flame of Pure Fire. Jack Dempsey and the Roaring '20s* (1999) en David Remnick, *King of the World. Mohammed Ali and the Rise of an American Hero* (1998). Uit Duitsland vooral de dubbelbiografie van Max Schmeling en zijn vrouw: Dorothea Friedrich, *Max Schmeling und Anny Ondra. Ein Doppelleben* (2001).

⁴ Joe Louis, bijgenaamd the Brown Bomber, was de droom van iedere p.r.-man en deed er alles aan om bescheiden en nederig te zijn. Hem werd aangeraden om Johnson-achtig gedrag te vermijden. Dus geen overdreven vreugde tonen bij een overwinning op een blanke en vooral nooit in de publiciteit met blanke vrouwen. Louis hield zich aan dit advies, speelde de rol van sympathieke neger en won het respect van zowel blanke als gekleurde Amerikanen.

Ajax, maar in de vorm van een afgelikte boterham

Menno de Galan, *De trots van de wereld. Michels, Cruiff en het Gouden Ajax van 1964-1974*, (Bert Bakker, Amsterdam 2006) 372 p. ISBN 90-351-2785-4.

Hans Pars

Bij sommige boeken is het verstandig om op z'n Joods-Arabisch achterin te beginnen met lezen. Zo gezegd, zo gedaan bij het boek *De trots van de wereld* van Menno de Galan over Ajax in de periode tussen 1964 en 1974. In een 'Verantwoording' lezen we dat de auteur in 2003 in een broodjeshuis te woord werd gestaan door de voormalige Ajax-speler Wim Suurbier. Wat misprijzend noteert de auteur dat Suurbier geen zin had in het gesprek en slechts gekleed was in een witte sportbroek en een dito t-shirt. Ook droeg hij 'badslippers'. Volgens

Suurbier kon je beter over de ellende in de wereld praten en schrijven dan over voetbal of Ajax. Van dit prima advies trok De Galan zich helaas niets aan: 'Het was geen inspirerend begin. Ik trok mij daarom eerst een paar maanden terug in de archieven en nam de bestaande lectuur over Ajax door'.

Wat ie daar al die maanden gedaan heeft blijkt verder nergens uit het boek. Er staan geen archiefvermeldingen of voetnoten in. Wel een lijstje met 21 boeken over Ajax en over Johan Cruyff. Ook noteert hij de tijdschriften en kranten die voor dit boek zijn doorgekeken. Ondanks de hele waslijst met boeken over de Amsterdamse voetbalclub en diens Grote Roerganger Cruyff, komt De Galan niet tot bezinning en besluit het 22ste boek toch te gaan schrijven. Met de boeken, archieven en ouwe kranten kon hij blijkbaar verder niks dus dan maar de weg van de oral history in geslagen. Hij kwam op de koffie bij 55 verschillende mensen die iets van doen hadden met Ajax in de jaren tussen 1964 en 1974. Zijn lijstje begint met Gert Bals en eindigt bij Roelf Zeven.

Voorzien van 55 cassettebandjes kroop De Galan achter de tekstverwerker en begon aan zijn vuistdikke boek over pingpongen. 'Maar Ajax is toch een voetbalclub? zult u zeggen. Inderdaad maar *De trots van de wereld* is een pingpongboek. De lezer wordt als een pingpongballetje van het ene pratende hoofd naar het andere gestuurd. En toen zei Piet dat over Johan. Die pikte dat niet en ging verhaal halen bij Michels. Toen moest Piet naar de psychiater voor een gesprek. Die psychiater schreef dat allemaal op en belde de voorzitter. Toen moest Piet bij het bestuur komen. Over dat gesprek weet de secretaris te melden dat Piet knorrig keek. Voor straf werd Piet niet opgesteld tegen RBC maar dat vond Piet niet erg want zijn vrouw was net die dag jarig. Nu had Johan aan het langste eind getrokken maar dat kwam zijn spel niet ten goede tegen RBC. Hij schoot zes keer naast een leeg doel. Maar Johan had ook wel wat anders aan zijn hoofd. Die had van zijn schoonvader gehoord dat hij voor een bedrag met 6 nullen naar Barcelona kon. Na de nul-nul tegen RBC heerste er na afloop in de kleedkamer een grafstille. Dit zou wel weer uitdraaien op extra massages door Salo Muller en straftrainingen door meneer Michels. Bennie Muller was al aan het nadenken wie hij voor zijn sigarenzaak zou kunnen strikken tijdens die extra-trainingen.

Met deze pastiche kan ik nog wel een tijdje doorgaan want De Galan weet met zijn pingpong stijl meer dan 350 pagina's te vullen. Tussen neus en lippen doet De Galan ook wat onthullingen. Zo komt de lezer aan de weet dat Johan Neeskens uit een 'asociale buurt' in Heemstede afkomstig is. Dat er bij trainingskampen voor de maaltijd door Piet Keizer op het bord werd getikt waarna Heinz Stuy een kort gebed deed. De voormalige chef-sport van de Volkskrant stemde op de KVP, een pijp rookte en Ollie B. Bommel-achtige colbertjes aan had. Ook blijkt dat wijlen Bert Haanstra een Ajax-fan was maar omdat De Galan denkt dat de lezers van zijn boek nooit naar de film gaan, komen wij ook aan de weet dat Haanstra cineast van beroep was.

Een aparte vermelding verdienen ook de foto-onderschriften. Die zijn van een zeldzame meligheid. Zo staat er op pagina 243 een foto van clubarts Rolink met als onderschrift: 'Wonderdokter John Rolink. Attributen: spuit en tabletten. In de jaren zeventig kwam er vanuit de spelersgroep steeds meer kritiek op de praktijken van de 'progressieve arts'. Het boek van De Galan bevat voor profsporters ook nog een belangrijke waarschuwing: hoed u voor psychologen en psychiaters. Bij Ajax hadden ze er daarvan twee: Dolf Grunwald en Roelf Zeven. Met name deze Grunwald heeft lak aan beroepsethiek. Hij noteerde al zijn vertrouwelijke gesprekken met spelers en stond zijn aantekeningen zonder gewetensbezwaren af aan De Galan. Gewone mensen vallen blijkbaar wel onder het beroepsgeheim maar bekende sporters zijn vogelvrij.

Het voorgaande samengevat zou men kunnen zeggen dat *De trots van de wereld* bij uitstek geschikt is voor de liefhebbers van de vlotte babbelen met weinige diepgang. Zeg maar de bezoekers van sommige Amsterdamse cafés waar ze denken verstand te hebben van voetbal. Wat ik van het boek heb opgestoken is dat oud-Ajax trainer Stefan Kovacs blijkbaar een lezenswaardige autobiografie heeft geschreven. In 1975 in Parijs verschenen onder de titel *Football Total*. De Galan mag de 'antropoloog' Kovacs graag citeren: 'Kovacs omschrijft de spelers in *Football Total* als ongemaniëerde vikingen, het bestuur als lomp, en de erfenis van Michels als grenzend aan die van een dictator'. Deze observatie komt de Roemeen op een kat van De Galan te staan want hij maakt de lezer er attent op dat Kovacs 'banden onderhield met de familie

Ceausescu'. Een antropoloog moet zijn plaats kennen. U zult inmiddels begrepen hebben dat voor de sportgeschiedenis *De trots van de wereld* beter een gesloten boek kan blijven. Maar dat had Wim Suurbier al voorspeld.

De aap met de blauwe biljetjes

Ron Couwenhoven, *De pioniers van de wielersport. Opkomst van de wielersport op de weg in Nederland, 1900-1936. Tour de France van 1936 met deelname van vier Nederlanders*. Tirion Sport/De Vrieseborch (Baarn 2006). 200 pag., met afbeeldingen, ISBN: 9060765311.

Daniël Rewijk

Toen België al meer dan twee decennia een belangrijke rol speelde in de Tour de France, waarbij ze de koers in sommige jaren zelfs regeerden, wachtte Nederland nog op een eerste deelname. Dit had alles te maken met de afwezigheid van wedstrijden op de weg in ons land. Ron Couwenhoven schreef een boek over de eerste Tour de France mét Nederlandse deelname.

Op 19 februari 1905 nam het Nederlandse parlement een wet aan, waarin het haar conservatisme onverdund toonde. De motor- en rijwielwet bond niet alleen automobilisten binnen de bebouwde kom aan een maximum snelheid van 10 kilometer per uur, de wet verbood ook het houden van wielervedstrijden op de weg. Het wielrennen in Nederland werd hierdoor verbannen naar de baan. Toch was het dertig jaar later onvermijdelijk geworden dat een Nederlandse ploeg in de Tour de France startte.

In het eerste deel van zijn boek toont Couwenhoven dit aan door de Nederlandse (lees: West-Brabantse) successen op de weg vanaf 1930 te beschrijven. Renners als Jan Maas (Steenbergen), Adriaan (Zundert) en Janus Braspenninckx (Rijsbergen), Kees Pellenaars (Terheijden) en Marinus Valentijn (St. Willebrord) reden veel koersen in Vlaanderen en lieten zien de competitie aan te kunnen met de beste renners ter wereld. Vooral de prestaties van Valentijn in de Rondes van Zwitserland en Spanje en de wereldtitel bij de amateurs van Pellenaars in 1934 toonden de potentie van de Nederlandse renners op de weg. Tegelijkertijd begon het publiek belangstelling te tonen voor wegwedstrijden. Bij een internationaal crite-

rium in Scheveningen waren een maand voor de Tour van '36 150.000 toeschouwers aanwezig.

Met de oplevende belangstelling van renners en publiek voor de wedstrijden op de weg, kwam Nederlandse deelname aan de Tour binnen bereik. Organisator Henri Desgrange, tuk op internationalisering van zijn Ronde, raakte pas definitief overtuigd door de prestaties van de gebroeders Albert en Antoon van Schendel. Deze jonge mannen waren in 1926 met hun ouders en acht broers en zusters geëmigreerd van Lage Zwaluwe (jawel West-Brabant) naar het Franse Jeguy, aan de voet van de Pyreneeën. Daar waren ze in de ban van het wielrennen geraakt en Albert won gelijk de eerste koers waaraan hij deelnam in 1931. Vervolgens ontwikkelden ze zich tot profs die in de grote internationale koersen in Frankrijk mee reden om de prijzen. De grote doorbraak kwam met de overwinning van Albert van Schendel in april 1936 in de Omloop van het Noorden, een hoog aangeschreven etappewedstrijd over de Noord-Franse kasseien.

Op dat moment ging het licht bij de Tourorganisatie op groen, afgedwongen dus door de successen van de gebroeders van Schendel. Joris van den Bergh, de bekende sportjournalist die zich als propagandist voor Nederlandse Tourdeelname had opgeworpen, redeneerde dat die successen van de van Schendels in Frankrijk deels door zijn optreden waren geïnspireerd. Het vooruitzicht in een Nederlandse ploeg de Tour te mogen rijden zou de gebroeders van Schendel zo gemotiveerd hebben dat ze de sprong naar de top konden maken. En voor dit vooruitzicht was niemand anders verantwoordelijk dan Joris van den Bergh zelf.

Feit is dat Van den Bergh, door zijn contacten in de internationale wielwereld en het vertrouwen dat de Nederlandse wielerbond en renners in hem stelden, een belangrijke rol speelde bij de totstandkoming van de eerste Nederlandse tourploeg. Hij selecteerde de renners en leidde de onderhandelingen met de Tourorganisatie. Bovendien trok hij fel van leer tegen de sceptici, aangevoerd door de Amsterdammer Albert Milhado, die voorzagen dat Nederlandse Tourdeelname zou uitlopen op een blamage voor volk en vaderland. Milhado werd door Van den Bergh afgeschilderd als een aap in een boom die met het trekken van grimassen de aandacht wilde trekken. In zijn cam-

pagne werd Van den Bergh overigens ondersteund door zijn Vlaamse collega Karel van Wijnendaele, die lovend schreef over de prestaties van de Nederlandse renners op de weg.

Na de reconstructie van wat vooraf ging, met een nuttige biografische schets van Joris van den Bergh, beschrijft Couwenhoven zeer gedetailleerd het koersverloop van de Tour de France van 1936. Hoogtepunt in dit verhaal is de zege van Theofiel Middelkamp in de 7e etappe van Aix les Bains naar Grenoble over de Télégraphe, Lautaret en Galibier. Overtuigender bewijs dat Nederland een tourwaardige wielernatie was, kon niet geleverd worden.

Couwenhovens streven naar volledigheid, ondersteund door een grote rijkdom aan afbeeldingen, levert een interessant en pakkend boek op. Juist in de details van zijn verhaal komt een goed beeld naar voren van de mores in de Tour de France voor de Tweede Wereldoorlog. Waar veel boeken over de vooroorlogse geschiedenis van het wielrennen de extreme gebeurtenissen aan elkaar rijgen en die zodoende devalueren tot een reeks clichés, toont de gelaagdheid van Couwenhovens verhaal hoe hard de stiel in werkelijkheid was.

Naar een mentaliteitsgeschiedenis van de sport

Hans Ulrich Gumbrecht, *Lof van de Sport* (oorspronkelijke titel: *In praise of athletic beauty*). Het Sporthuis/Arbeiderspers (Amsterdam/Antwerpen 2006). 192 p. geen afbeeldingen, ISBN: 9029563567.

Daniël Rewijk

“De beste sportfilms zijn geen sportfilms. *Any given Sunday* (1999) van Oliver Stone gaat over *American Football*, maar heeft eigenlijk mannelijkheid als thema; *Slap Shot* (1977) van George Roy Hill is een ijshockeyfilm, maar meer nog is het een allegorie van het ouder worden”. Zo begint Gawie Keyser in de *Groene Amsterdammer* van 20 januari jl. haar recensie van de film *Bad News Bears* en het toont de dominante houding van intellectuelen tegenover sport: je mag wel over sport schrijven, zolang het maar niet over sport

gaat. In zijn boek *Lof van de sport*, onderzoekt filosoof en literatuurwetenschapper Hans Ulrich Gumbrecht de sport zelf: wat is de intrinsieke waarde van de sport?

Voor veel sporthistorici vormt de sport vaak niet meer dan een aanleiding om iets te betogen over maatschappij, politiek of economie. Altijd wordt de sport binnen een ruimer kader geplaatst, vaak is de achterliggende gedachte hierbij dat de sport betekenis moet worden gegeven met iets anders. Op de vraag waarom sport populair is, antwoorden marxisten dat het als uitlaatklep voor de kapitalistische verhoudingen fungeert, cultuurpessimisten dat het een uiting van decadentie is en Pierre Bourdieu noemt het als een instrument voor sociale stratificatie. Hierdoor is een blinde vlek ontstaan voor de intrinsieke eigenschappen van de sport. De belangrijkste reden hiervoor ligt volgens Gumbrecht in de Westerse metafysica met haar strikte onderscheid tussen het materiële en immateriële, waarbij het laatste superieur wordt geacht. Het menselijk lichaam en wat het teweegbrengt zijn geen legitime onderwerpen van studie en kunnen alleen worden behandeld als "uiting" van iet hogers, breders, diepers of onzichtbaars.

Wat zit er in sport zelf dat het tot zo'n belangrijke factor maakt in het dagelijks leven van honderden miljoenen mensen? Dit is de vraag die Gumbrecht zichzelf stelt. Hij wil de lof van de sport kunnen zingen om zijn dankbaarheid te kunnen uiten tegenover de sporter, die bij hem zulke felle emoties oproept. Hij stelt die aandring op één lijn met die van een muziekcriticus tegenover musici.

Voor de sportgeschiedenis is niet zozeer Gumbrechts zoektocht naar de wezenskenmerken van de sport interessant, gegoten in filosofische begrippenkaders ontleend aan Kant, Wittgenstein en Aristoteles, maar meer de handreiking tot het schrijven van een mentaliteitsgeschiedenis van de sport die hieruit voortvloeit. Daarnaast is zijn betoog dat de sportgeschiedenis wordt gekenmerkt door discontinuïteit en niet door continuïteit opmerkelijk.

Om met het laatste te beginnen. Een substantieel deel van *Lof van de sport* bestaat uit een geschiedschrijving van de sport, waarin Gumbrecht, met behulp van de begrippen uit zijn filosofisch betoog, een kenschets geeft van de sportieve beleving in elke periode, vanaf de Griekse oudheid via de Middeleeuwen tot nu.

Langs deze weg beargumenteerd Gumbrecht dat de moderne sport los staat van wat meestal "traditioneel sportief vermaak" wordt genoemd, en niet als een soort voortzetting in sterker georganiseerde vorm kan worden gezien. Gumbrecht toont zich hier lichtzinnig in de historische onderbouwing, die hij invult naar gelang het hem uitkomt. Hoewel hij steeds uitgaat van de bijzondere elementen in iedere historische periode, trekt Gumbrecht zonder enig bewijs een parallel tussen de Griekse gymnasia en de Californische fitness-centra. Californication met terugwerkende kracht als het ware. Dit betekent overigens niet dat het uitgangspunt van de moderne sport als uitzonderlijk fenomeen direct van de hand kan worden gewezen. Het behoeft nader historisch onderzoek en onderbouwing.

Het belangrijkste resultaat van Gumbrechts betoog is de beschrijving van zes fascinatietypes, waarin hij de verschillende soorten fascinatie voor sport vangt. Deze esthetische typologie is niet bedoeld om de werkelijkheid te beschrijven, maar als instrument om de werkelijkheid te kunnen benaderen, benoemen en beschouwen. Om een idee te geven, de fascinatietypes dragen namen als: 'Vorm geven aan het lichaam', 'Het onder ogen zien van de dood', 'Zich voegen naar vaststaande vormen' en 'Epifanieën van de vorm voortbrengen'. Ze kunnen zowel worden ingezet om verschillende takken van sport te karakteriseren, als om te verklaren waarom bepaalde vormen van sportbeoefening in een historische periode overheersen.

Zo kort samengevat klinkt het nog abstract, maar het schrijven van een mentaliteitsgeschiedenis van de sport komt met Gumbrechts fascinatietypes binnen handbereik. Zo wordt de ondergang van de zesdaagsenwedstrijden in de jaren dertig vaak verklaart met verhalen over corruptie, dopinggebruik en competitievervalsing. De zesdaagse heeft vanaf het begin echter met die problemen te maken gehad en deze verklaring is dan ook niet afdoende.

Als je de fascinatietypes van Gumbrecht op de zesdaagse toepast, zie je dat de sleutel tot de populariteit van deze evenementen ligt in het type: 'Het onder ogen zien van de dood'. In de zesdaagse kwam deze fascinatie zeer concreet naar voren, omdat er inderdaad meerdere malen renners het leven bij verloren. Blijkbaar verschoof de voorkeur van het publiek naar een meer abstracte vorm van dit fascinatietype. Daar

komt nog bij dat Gumbrecht ook het element tijd behandelt. Hij heeft het daarbij over "De verhouding tussen de momenten dat er van alles gebeurt en de perioden dat de toeschouwer in afwachting is van wat er kán gebeuren". Ook in die verhouding is één en ander verschoven. De lange uren of zelfs dagen in een zesdaagse dat er niets gebeurde en dat de renners als zombies hun rondjes reden, waren in de jaren '30 onacceptabel geworden. Natuurlijk is hiermee de verschuiving in populariteit van sporten (in dit geval ondergang van de zesdaagse) nog niet verklaard, maar het geeft wel aanknopingspunten om tot zo'n verklaring te komen, met als uitgangspunt de eigenschappen van de sport zelf.

Vergaloppeerd

Kees Kooman, *Heimwee naar Hairos. 100 jaar paardenkracht op Duindigt* (Veen, Amsterdam/Antwerpen 2006) 256 p. ill. ISBN: 9020407422

Nico van Horn

Kooman kan best schrijven hoor, en soms nog kritisch ook, dat bewees hij eerder met zijn boek over Fanny Blankers-Koen en met andere geschriften over atletiek in het algemeen. Ook dit boek, geschreven naar aanleiding van een eeuw ruitersport op Duindigt in villadorp Wassenaar mag er zijn, in taalkundig opzicht dan. Niet in historisch opzicht. Niet in analytisch opzicht. Niet in nauwkeurig opzicht. Kooman beschrijft in chronologische volgorde belangrijke gebeurtenissen op en rondom Duindigt. Hij heeft een zeer groot aantal mensen geïnterviewd en ontlokt ze af en toe aardige uitspraken. Helaas blijven al die beweringen onweersproken en worden ze ook niet getoetst aan mogelijk andersluidende feiten.

Nee, Kooman, de eerste rennen in Nederland vonden niet plaats in 1846 (p. 26). Al in 1844 was er een overkoepelende organisatie opgericht, en we vinden daarvoor al wedstrijden om de Gouden Zweep. Duindigt werd als NV opgericht in 1906 met een kapitaal van f 200.000, waarvan aanvankelijk f 50.000 geplaatst (vermeldt Kooman niet). Grondeigenaar Walter Jochems nam voor f 40.000 deel en de overige f 10.000 werd verdeeld onder de medeoprichters.

Jammer dat Kooman één van de oprichters niet vermeldt: K.D. Punt. Aanvankelijk ging het goed met Duindigt. Later kwam daar de klad in. De schuld ligt bij de politici, volgens Kooman. Ja, hij noemt ook wel de bestuurders zelf, maar slechts één keer. De politici worden om de haverklap opgevoerd.

Kooman besteedt aandacht aan Walter Jochems, de stichter van de renbaan Duindigt in 1906. Diens rol tijdens de oorlog komt ter sprake. Het blijft bij vage aanduidingen en gratuite beschuldigingen. Jochems werd na de oorlog 'gerehabiliteerd'. Ik meen dat Kooman best even een uurtje had kunnen kijken in het makkelijk toegankelijke dossier van Jochems in het Centraal Archief Bijzondere Rechtspleging in het Nationaal Archief in Den Haag. Daar staan feiten in. Jochems werd officieel pas in 1950 gerehabiliteerd. Zijn proefperiode na zijn voorwaardelijke buitenvervolgingsstelling was in 1947 afgelopen. Dat had niets met rehabilitatie te maken.

Ik zou als ik Kooman was geweest ook direct het dossier van 'bunkerbouwer' Gerard van den Elshout, penningmeester op Duindigt tijdens de oorlog, nazien. Over hem wordt gemeld dat hij stoute dingen heeft gedaan, maar na de oorlog al weer snel bij Duindigt in genade aangenomen. Zo blijft het allemaal schijnopenheid. Er is een boek over de familie Jochems, waarnaar Kooman verschillende malen verwijst. Dat boek is nooit uitgekomen. Waarom niet? Waarom verwijst Kooman trouwens naar een niet-toegankelijke bron? Overigens: is er een Duindigt-archief? Is er een archief van de NDR of van de KNHRV?

Tendentieus is Kooman zeker: op p. 59 noemt hij de Zuiveringscommissie van 1945 in nogal denigrende termen 'plaatsvervangers van God op aarde die na de oorlog mochten beschikken over goed en kwaad'. Welke Zuiveringscommissie? De commissie die de overkoepelende sportbond zelf had ingesteld, of het hele justitiële apparaat dat na de oorlog oordeelde over goed of fout? Probeert Kooman alle rechters en advocaten een goedkope trap na te geven? Een tweede voorbeeld van tendentieuze stemmingmakerij: Op p. 30 heeft hij het over de wet van 1911 waarbij de zedelijkheid in Nederland geregeld werd en de totalisator werd verboden. Kooman geeft de schuld aan de 'o zo christelijke partijen' en 'conservatieve Kamerleden'. Maar in het oorspronkelijke wetsontwerp was niets gemeld

over de totalisator. Die werd pas genoemd na een amendement van de katholiek Van Vuuren, maar hij werd hierin gesteund door de hele socialistische fractie. Zo werd het geamendeerde wetsontwerp aangenomen. De socialisten stemden toen maar tegen het hele ontwerp. Hoezo, alleen de schuld van de christelijke partijen?

De dopingkwestie wordt genoemd, maar nergens lees ik duidelijk de juridische gevolgen. Ook wordt niet duidelijk wat Duindigt er zelf aan heeft gedaan. Het fixen van races, altijd een afknapper voor onbevangen bezoekers, wordt amper vermeld. De schuld van de neergang bij Duindigt is altijd maar weer de overheid, nationaal of plaatselijk. Die riedel herhaalt Kooman tot vervelens toe. Ik zou eerst eens in eigen gelederen kijken.

Kooman kent de buurt van Duindigt niet echt goed. Dat valt een nauwkeurige lezer op, als Kooman het over een dodelijk verkeersongeluk heeft. Er bestaat helemaal geen kruising Rijksstraatweg en Buurtweg (p. 45), die twee straten lopen parallel! Had even beter gekeken, dan had je gelijk kunnen zien dat er wel een kruising Buurtweg en Landscheidingsweg is. Daar vind je het meest chique stoplicht van Nederland, met een drukknop om over te kunnen steken. Nee, niet voor voetgangers, maar voor ruiters te paard: de knop zit op twee meter hoogte. Dat zou nou een aardig detail zijn geweest.

En kunnen journalisten nu eindelijk eens leren om titels van doorgebladerde boeken netjes en volgens de regels te vermelden (ja, met plaats en jaar van uitgave).

Kortom, een journalistiek vlotgeschreven aardig werk, maar historisch onbetrouwbaar en wel erg aanschurkend tegen de Duindigtbelangen. Het zal bij de Businessclub Duindigt juichend en lovend zijn ontvangen. Hij kreeg van dit clubje ook de opdracht om een boek over Duindigt te maken. De aap komt uit de mouw bij de verantwoording: ja hoor, zijn broer interim-directeur van Duindigt, zijn vader ook jarenlang bij Duindigt betrokken. Daar ga je dan met je bewering 'volslagen objectief en onafhankelijk'. Jammer hoor, want dit boek leest heel goed en gemakkelijk weg, maar ik kan het u als betrouwbaar boek niet aanraden. Lees het maar in bed, vlak voor het slapengaan.

Fußballregion Ruhrgebiet

Catalogus van de tentoonstelling *Fußballregion Ruhrgebiet* (Verlag Die Werkstatt Göttingen, 2005) 272 p. ? 29,90 ISBN 3-89533-507-X

Wim Rongen

Ter gelegenheid van de wereldkampioenschappen voetbal worden in Duitsland allerlei activiteiten ontplooid. Berlijn had de tentoonstelling 'Rundlederwelten' en een literaire marathon ("100 Bücher zur WM"), het Roergebied heeft een rondreizende tentoonstelling over de geschiedenis van het voetbal in dit gebied. De tentoonstelling begon in Gelsenkirchen en eindigde in Dortmund (op 9 juni 2006), niet toevallig de twee steden waar wedstrijden in het kader van het wereldkampioenschap plaatsvonden. En ook niet toevallig begon de tentoonstelling in de Arena Auf Schalke en eindigde hij in een mijn bij Dortmund.

Het Roergebied is in Europa het gebied met de hoogste dichtheid wat voetbalverenigingen betreft. Voetbal is hier onlosmakelijk verbonden met mijnbouw. Kenmerkend zijn de foto's met de mijnschachten op de achtergrond. De meeste clubs werden rond de vorige eeuwwisseling opgericht. Borussia Dortmund b.v. in 1909, Schalke in 1904, de Duitse voetbalbond (DFB) in 1900. In 1932 had de DFB 1 miljoen leden, de eerste grote stadions verschenen én de eerste schandalen. Schalke '04 werd in 1930 gestraft wegens het overtreden van de amateurregels. Spelers werkten bovengronds, maar kregen de toelages van mijnwerkers die ondergronds werkten. De eerste grote successen werden ook in de jaren '30 gevierd. Schalke '04 werd voor het eerst kampioen van Duitsland in 1934 en zou dat tot 1942 nog 5 keer zijn.

De grootste successen werden echter in de jaren '50 gevierd. De Tweede Wereldoorlog was afgelopen, Duitsland moest weer opgebouwd worden. Steenkool speelde een belangrijke rol bij het 'Wirtschaftswunder' dat in de jaren '50 plaats vond. Dat gold niet alleen voor Duitsland, maar voor heel Europa. De voorloper van de Europese Gemeenschap heette niet voor niets de EGKS (Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal). Rot-Weiss Essen werd kampioen in 1955, Borussia

Dortmund in 1956 en 1957, Schalke in 1958. De beker werd in die jaren gewonnen door Rot-Weiss Essen, Borussia Dortmund en Schwarz-Weiss Essen. Overigens zijn deze jaren ook de topjaren voor het voetbal in de Nederlandse mijnstreek: Limburgia uit Brunssum werd in 1950 landskampioen, Rapid JC uit Kerkrade in 1956, Fortuna '54 uit Geleen werd bekerwinnaar. Maar ook kleinere "Revier"-clubs als VfL Bochum, Meidericher SV uit Duisburg, Erkenschwick, Westfalia Herne, Rot-Weiss Oberhausen en Wattenscheid '09 deden van zich spreken in die jaren.

De wellicht belangrijkste gebeurtenis in de recente Duitse voetbalgeschiedenis is de oprichting van de Bundesliga in 1964. Drie clubs uit het Roergebied kwamen in de Bundesliga: Schalke, Borussia Dortmund en Meidericher SV (MSV Duisburg). In latere jaren zouden ook VfL Bochum, Rot-Weiss Essen, Rot-Weiss Oberhausen en Wattenscheid '09 de Bundesliga halen. Op 30 april 1965 werd de eerste ARD-Sportschau op zaterdag uitgezonden. Twee tot drie samenvattingen – waar heel Duitsland (en half Nederland) naar keek. Het was de tijd van de vier "F's": "Fussball, Fernsehen, Filzpantoffeln und Flaschenbier". De kloof tussen de verenigingen uit de grote steden en de kleinere clubs werd steeds groter. Clubs als Westfalia Herne, Erkenschwick, Wanne-Eickel, Schwarz-Weiss Essen deden vergeefse pogingen om aan te haken.

De jaren '70 werden enerzijds gekenmerkt door het Bundesliga-(omkoop)schandaal waarbij ook Schalke en Rot-Weiss Oberhausen betrokken waren. Maar anderzijds waren er ook de wereldkampioenschappen van 1974. Ter gelegenheid daarvan werden nieuwe stadions in Dortmund en Gelsenkirchen gebouwd, wat tot hogere inkomsten voor de clubs leidde. De invoering van de tweede Bundesliga in 1981 leidde vervolgens tot een verdere concentratie van clubs in het Duitse profvoetbal.

Op dit moment zijn Schalke '04 en Borussia Dortmund de toonaangevende clubs in het Roergebied. In het kader van de a.s. wereldkampioenschappen kregen ze een nieuw, resp. vernieuwd stadion. MSV Duisburg en VfL Bochum pendelen tussen eerste en tweede Bundesliga. Duisburg heeft haar stadion de afgelopen jaren geheel vernieuwd, omdat dit als enige mogelijkheid gezien wordt op termijn een stabiele club

in de Bundesliga te worden. Twee andere 'Fahrstuhlmannschaften' zijn Rot-Weiss Essen en Rot-Weiss Oberhausen, zij pendelen tussen tweede Bundesliga en de Regionalliga. Het stadion van Oberhausen is volledig verouderd, maar er is geen geld voor een nieuw. Er bestaan al jarenlang plannen om dat van Essen te renoveren. Dit beeld zien we ook in Nederland. Een modern, comfortabel stadion trekt veel meer toeschouwers. Wil je op het hoogste niveau mee blijven doen, dan is een nieuw stadion een voorwaarde. Symbolisch is dat Roda JC (de opvolger van Rapid JC) verhuisd is naar een nieuw stadion en dat het oude stadion van Limburgia onlangs is afgebroken, nadat die club moest fuseren door een gebrek aan leden en toeschouwers.